

omfangsrige høje med 1 kilometers afstand, hvoraf den nordligste er Malthøj. Idet skellet (nu mellem Holsted og Gørding alene) fortsætter ned over Holsted å og skærer syd for denne sognevejen til Lovrup, staar iøvrigt her, lige op mod vejen, et andet meget gammelt skelmærke: en ret stor sten, som endnu står nogenlunde i den stilling og på den plads, hvor vore fædre satte den for århundreder siden. Den bør fredes og bevares på pladsen, hvor den står.

Går man imidlertid tilbage langs skellet, altså nordpå, og atter når Malthøj, da støder man her på et *tredje* sogn, nemlig *Aastrup*. Malthøj er altså et „trebundet skjel“, som det hed, og ved det var der åbenbart noget *særligt*, noget mystisk eller helligt. I et trebundet skjel kunde man f. eks. begrave en selvmorder eller andre viderværdige personer, når man vilde sikre sig, at de ikke gik igen. Her kunde man også møde fanden og gøre aftaler med ham, undertiden blev også galgen rejst et sådant sted eller i nærheden. Alt dette hører dog nok *senere* tider til. Fra ældste tid har man holdt af at samles her til rådslagning, afgørelser af forskellig art, domsafsigelser: *man holdt altså ting*, og dermed vel også en slags religiøs sammenkomst. Og at Malthøj har været et sådant tingsted, sandsynligvis meget ældre end herredstingstederne, er der adskilligt, der tyder på. Bl. a. *navnet*. Da den senere herredsordning henviste egnens beboere til det nye tingsted ved Malt kirke (der bestod til c. 1577), da har man ganske naturlig alligevel holdt fast på dette gamle tingsted, og det har da lidt efter lidt fået navn efter det nye, indtil det omsider helt gled ud, da Gørding herred engang i 13. årh. blev oprettet. Da kom iøvrigt herredsgrænsen, der jo ganske naturligt fulgte sognegrænserne, til at følge skellet mellem Holsted sogn mod øst og Aastrup, Vejrup og Gørding mod vest. Og således går herredsgrænsen, trods sammenlægningen med Malt i 1684, den dag idag.

Malthøj har da været af betydning på mere end en måde. Men fremdeles er den skelmærke mellem tre sogne og to herreder, og det var denne særstilling, som fik bestyrelsen for Bjøvlund plantage (på tilskyndelse af bagermester Grundahl) til at ønske en *skelsten* rejst på højen, som for efterslægten kunde vidne om stedets betydning. Det lå nær for historisk samfund at støtte denne tanke, også økonomisk, og da man også fik de tilstødende sogne: Holsted, Aastrup og Vejrup interesseret, lykkedes det at få planen sat i værk, idet kunstneren Hansen Jacobsen leverede stenen, huggede de nødvendige stednavne ind

og stillede den op. Det er en meget anselig sten, noget tresidet, så den fladeste side vender mod Holsted og Malt herred, og de to andre mod Vejrup og Aastrup sogne og Gørding herred.

Søndag 28. Juli blev stenen afsløret ved en festlighed, som havde samlet godt 300 mennesker. Bagermester Grundahl indledede på plantagebestyrelsens vegne, hvorefter landbrugskandidat Iversen fra Vejrup talte om egnen i fortiden, for en stor del livligt og godt fortalte barndomsminder. Han sluttede med den prægtige stens afsløring. — Derefter begyndte anden del af festen, som var historisk samfunds sommermøde. Formanden, redaktør Willemoes, indledede, hvorefter Søren Alkærsig fortalte om *skelsætning og tingsteder* i gamle dage, særlig på denne egn og i tilknytning til Malthøj. Det første en forholdsregel for at sikre *jordejet*, som dengang var al rigdom, og tinget er for største del blevet til af samme grund, idet rethaveriet var uhyre stor og skeltrætte derfor mange. Retsafgørelser i den anledning, skøder, jordebøger, fæstebreve, skifter o. s. v. er det meste, man på tinget har med at gøre. S. A.

Anmeldelser.

N. M. Kromann: *Fanøs Historie*.

Nok er Fanø midt i verden, men alligevel: henved 1000 Sider om denne stump ø (som det vist vil blive) synes dog en rekord. Og dog er der mening deri, ikke alene fordi der nok er mere at fortælle om Fanø end om de fleste steder, men især fordi — hvad man aldrig må glemme, og som kan gøre ethvert stykke stedshistorie overordentlig værdifuldt — at i denne lille verden afspejler sig den store verden. Der kan læres meget her, når fortælleren forstår sine ting.

I 17—18 år eller endda mere har forfatteren samlet på stoffet. Heller ingenlunde for lang tid — tværtimod; han har her vist andre lokalhistorikere et godt eksempel. Så kommer det jo an på, hvad og hvormeget, der er arbejdet med stoffet. Både af bogen og især af forfatteren selv har jeg et stærkt indtryk af hans kærlighed til opgaven, og når man så ser ikke så få steder, at han ved siden af har bevaret en priselig kritik og skelnevne, så fornemmer man opgaven lagt i gode hænder. Det skal ganske vist ikke forties, at man sommetider finder fremstillingen for omstændelig, som f. eks. ved den kommunale styrelse (snegfogder, ligsynsmænd! m. m.), men det må på den anden side indrømmes, at han netop ved vidtløftigheden har fremdraget

mange interessante enkeltheder. Iøvrigt siger han til sit forsvar ang. dette punkt, at sådan vil hans landsmænd ha' det; nå ja, så kommer vi andre vel til at tie!

De to første halvbind, som nu er kommen, fylder 470 sider ialt. To til, sandsynligvis af lignende størrelse, vil snart følge. For historisk interesserede er her meget at lære, og bogen er ikke kedelig at komme i lag med. I god overensstemmelse med bogudstyr nuomstunder er bogen fyldt med masser af gode billeder, se navnlig de morsomme småpiger i fanødragt på titelbladene. Kvinderne vil øjeblikkelig udbryde: Nej, hvor er de søde! Og det er de. S. A.

N. Overgaard: Vestjyllands Oldtidsbebyggelse.

Særtryk af jyske samlinger, 99 S. De mange, som i de senere år interesserer sig mere og mere for dette spørgsmål, kommer ikke til at kede sig ved læsningen af denne lille bog. Forfatteren er vestjyde. Han er kommen til sine slutninger ad meget direkte vej, nemlig for en stor del ved *studier i terrainet*, men derhos har han mobiliseret så at sige alle de videnskaber, som kan tænkes at have med tingen at gøre: Landbrugshistorie, geologi, jordbundslære, botanik, kemi, biologi og arkæologi. Ikke at forfatteren mener at „kunne“ alle disse ting, men kun, at det er nødvendigt, så godt og så meget, man kan, at tage hensyn til dem *alle*, hvis man vil løse spørgsmålet ordentligt. Derfor har de stakkels arkæologer, som jo almindeligvis er meget ensidig indstillede, det heller ikke videre godt under dette voldsomme angreb. Deres teorier om, hvor bebyggelserne — i yngre stenalder, bronzealder og ældre jernalder — har ligget, specielt deres *bebyggelseskort*, får nogle slemme grundskud, ja end ikke det man — især efter Sophus Müller — troede var sikrest af alt: *vejlinjerne i oldtiden*, får lov at ligge i fred.

Så meget kan vist siges med nogenlunde tryghed, at forfatteren har ret i sin hovedpåstand: *bebyggelserne har ligget ved græsgangene* (kær, engene langs åer og bække, „brede“ bygder ved større enge og kærstrækninger, „smalle“ langs mindre åer og bække). *Gravene* derimod, højene, i god afstand derfra, 1—2 km, ude i heden, ødemarken. For de døde vilde jo gå igen, mange af dem ialfald, og gerne de værste, det gjaldt om at have dem godt fra døren, og en stor part af de gamles „magi“ drejede sig jo da også om at hindre dem i at finde hjem igen. Forfatteren mener ligefrem at kunne påvise, hvordan gravfelterne svarer til bygderne, brede felter ved de store bygder og

en enkelt højrække ved de smalle bygder med enkeltgårde.

For så vidt er alt godt og vel. Enhver vestjyde, som ret kender sin hjemegn, kan knap komme til nogen anden slutning ved blot at se på terrainet. — Men når forfatteren ligefrem mener, at hvor kalken i den grad var vasket ud, at jordbunden af sig selv kun bar *lyng*, der havde ploven, lige til den nyeste tid, intet at gøre, — ja så er det jo nok nogenlunde rigtig, men dog ikke helt. I markbøgerne fra 1680'erne hedder det ofte, at agre — i temmelig stort tal — er dyrket op af heden, er brugt i en del år og er gået i hede igen. Det er jo sandt, at der er ikke meget ved at dyrke hede uden kalktilførsel, men det har dog ladet sig gøre, både i ældre og nyere og i meget gammel tid. Man kommer vist heller ikke uden om *svedjebruget*. Og naar dette er anvendt overfor skov (eller rettere *krat*), som var ifærd med at bukke under for *lyngen*, da vilde *denne* følge lige umiddelbart efter, når dyrkningen blev opgivet, og *ikke* skov. Og man bør agte vel, at *dette forhold har været overordentlig hyppigt* og ligger vel sagtens bag alt, hvad der nu kaldes „digevoldinger“, d. v. s. oldtidsagre.

Tilsidst endnu et forbehold. Oldtid og oldtid er to ting. Når vi kun med største besvær og megen usikkerhed kan gøre slutninger ang. vor tidlige jernalder, hvorhen „digevoldingerne“, sandsynligvis med hakkebrug (eller „Krog“), synes at høre og muligvis også svedjebrug, så forekommer det ikke at være store ting, vi kan sige om agerbrug og øvrige erhverv i bronzealder og yngre stenalder, som havde et andet og bedre klima, måske derfor noget bedre jordbundsforhold (som især kan have betydet noget for græsgangene, der godt kan have strakt sig meget videre og med *bedre græs* end senere), måske også helt andre samfundsforhold. Det må antages, at agerbruget har været grumme ubetydeligt, og at kvægavlen har været så at sige *alt*. Også fordi kreaturerne kunde gå ude hele året. Livet har været lettere, kulturen rigere. Den begyndende jernalder, så længe jærnet dog ikke var billigt nok til at være nogen videre hjælp, har været en hård tid. Sikkert er græsgangene betydelig indskrænket, og både paa grund deraf og paa grund af det koldere klima er også kreaturholdet reduceret, og dermed måtte også befolkningen tage af i tal. S. A.

Hugo Matthiessen: Viborg-veje. Studier og vandringer.

Emnet er det samme som i „hærvejen“: Ikke vejenes saga alene, men egnens, især *skovenes*, fordi deres forringelse og til-

sidst fuldstændige udslettelse og erstatning med *heden* er det tydeligste udtryk for den sørgelige tilbagegang i dyrkning og folketal, som disse egne har måttet se lige fra den tidlige middelalder til ned mod vore dage.

Der står ikke videre om dette i vor danmarkshistorie, og måske nægter vi ligefrem, indstillet på bestandig fremskridt, som vi er, at det kan være rigtigt. Men så skal man læse. Forfatteren har selv set det altsammen, og hvor det nu er bedre, fremlægger han gode vidnesbyrd om, hvordan det var. Vi har jo før hørt om pest og krige og deres ødelæggelser, men vi har knap vidst, at alt dette blev så skæbnesvangert. Dog bør det vist tilføjes, at når befolkningen, da det hele ved fredsslutningen i 1660 i det væsentlige var forbi, dennegang ikke synes at kunne komme til kræfter og komme igang igen, men tilbagegangen og ødelæggelsen — og jo mest netop i de fattige og tarvelige egne — fortsattes endnu et århundrede, så har det sin ganske særlige årsag, idet at landet, samtidig som det sank ned i fattigdom, fik den uhyre kostbare *enevælde* at slæbe på. Det var en altfor omstændelig og ødsel husholdning for det forarmede land, og det er *enevældens tvang* og *skatteplyndringer*, der må bære hovedansvaret for forarmelsen, især bøndernes, og ikke mindst i disse fattige egne.

Om kort tid udkommer en bog om *Askov*, c. 120 sider. Det er en bondebys historie og skæbne gennem godt 400 år (1438—1870), her søges udredet. Af de 4 gårde bliver de 2 i 1438 fæstere under „alteret i det store tårn“; 1579 sælger Fr. II dem til herremanden på Estrup og samtidig også de kongelige rettigheder i de to selvejergårde, og der begynder nu en kamp — her som andre steder — mellem herremanden og bønderne, idet den første forlanger *hoveri*, som hverken selvejere eller fæstere hidtil har ydet. Men bønderne må bøje sig, også selvejerne må gå ind under fæstebøndernes kår, i dette tilfælde endog så udpræget, at deres stilling ved udskiftningstiden er ganske den samme. — Askov er en af de byer, der rammes hårdt af krigens og pestens elendighed. I 1579 er de 4 gårde bleven til 10, men 1650 er der kun 2—3 i drift, og de følgende år er der kun 8 bønder, ved udskiftningen 9.

Prisen på bogen bliver sandsynligvis 2,50 Kr., mens historisk samfunds medlemmer vil kunne få den for 1,50 Kr., hvis de melder sig til undertegnede inden 1. Maj.

Søren Alkærsig.

Det sædvanlige hjemstavnstævne bliver i år på Askov højskole og vil væsentlig samle sig om *Kongeådal*: Dalens og egnens geologi og arkæologi (herunder runeminder). Kongeådalens politisk, økonomisk, nationalt. Rødding-Askov og det danske. En Dag i Ribe m. m.

NB!! Det er tanken at bruge den trykte beretning fra hjemstavnstævnet, som jo kommer til at indeholde udelukkende stedligt stof, som årbog for 1935. Derved håber man at indvinde lidt af den bekostning, som de ikke få altfor store årbøger, som i de senere år er udsendt, har voldt os.

INDTÆGT.

Kassebeholdning overført 1. April 1932 fra forr. Aar	108,49
578 Abonnenter (forrige Aar 609)	1988,90
49 Subskribenter (forrige Aar 53)	117,60
Overført fra Grundfonden	200,00
Statens Tilskud	155,00
Modtaget fra Tuborgfonden	500,00
Modtaget fra Julius Pedersens Fond	100,00
Tilskud fra Ribe Stiftamt	100,00
Gave fra Varde Bys Sparekasse	20,00
Gave fra Tjæreborg Sogneraad	10,00
Gave fra Nr. Nebel Sparekasse	20,00
Renter første Halvaar	4,00
Renter andet Halvaar	6,92
Entré ved Mødet i Skibelund	72,50
Salg af gamle Aarbøger	118,30
	<u>Balance</u> 3521,71

Grundfonden:

Kassebeholdning 1. April 1932	1328,68
Hævet og overført til Foreningens Kasse	200,00
	—
	1128,68
Renter indvundne i Aarets Løb	58,17
	—
Kasse beholdning 31. Marts 1933	1186,85
der henstaar paa Bog i Landmandsbankens Afdeling i Esbjerg.	

UDGIFT.

Forfatterhonorar udbetalt for Aarg. 1932	237,00
Redaktion af Aargang 1932 og Manuskriptet	221,00
Aug. F. Schmidt for Udarb. af Sagregister	150,00
Medlemsbidrag til hist. Fællesforening 1932	38,00
Repræsentation ved Fællesforen.s Møde i Aarhus	38,50
Trykning af Aarg. 1933	953,65
Klicheer til Aarg. 1933	73,87
Alkærsig, Redaktørløn og Manuskript 1933	338,00
Forfatterhonorar iøvrigt til Aargang 1933	407,00
Foredrag og Sange ved Skodborghusmødet og Skibel.	103,35
Udsendelse af Aarbogen	60,00
Leje af Sal, Avertering, Bestyrelsesmøder	182,05
Sekretærløn	50,00
Fragt, Porto, Tryksager, Blanketter, Telefonopringning	404,50
Kassebeholdning 31. Marts 1933	264,79
	Balance 3521,71

Ladelund, 1. April 1933.

Emil Konradi,
Kasserer.

Det attesteres, at foranstaaende Regnskab er i Overensstemmelse med den os foreviste Kassebog. De medfølgende Udgiftsbilag er gennemregnede og afstemte med Kassebogen uden at der har været noget at bemærke. Den kontante Beholdning er os forevist.

Ribe, den 8. Oktober 1933.

C. N. Termansen.

P. Lerche-Thomsen.

Af foredrag er der i år, ikke holdt andre end det, som ved generalforsamlingen i Esbjerg 31. Marts blev holdt af landsarkivar *Hans Knudsen* om *selvejerbøndernes retsstilling omkring 1700*, og det, som *Søren Alkærsig* holdt ved Mødet på Malthøj, som er omtalt inde i bogen.

De årbøger og andre skrifter, som udveksles med »*Fra Ribe Amt*«, bedes sendt til *S. Alkærsig*, Esmark, Vejen.

Der gøres opmærksom på, at alle samfundets medlemmer gratis kan låne bøger i vort bibliothek, som befinder sig hos lærer *Kristensen i Lunde*. Fortegnelse findes i årbog 1929.

Indhold.

1. Oldtidsagre i Ribe amt. Af professor Gudmund Hatt.
 2. Fattiggårde i Ribe. Af Sognepræst M. H. Nielsen.
 3. Ribepeblingers navne. Af cand. mag. N. Cl. Hansen.
 4. J. F. Kinch. Af forfatter Aug. F. Schmidt.
 5. Christian Carl Brorsen. Af cand. mag. Carl Lindberg Nielsen.
 6. Storgårde og storgods. Af forfatter Henrik Larsen.
 7. Den yngre Bronzealder. Af lærer H. K. Kristensen.
 8. Et par træk af himmelbrevenes historie. Af forfatter Johannes Vejlager.
 9. Mindre afhandlinger.
Anmeldelser.
Regnskab.
-

Historisk samfund for Ribe amt har følgende bestyrelse: Redaktør *Willemoës*, Ribe (formand); pens. lærer *H. P. H. Novrup*, Alslev; læge *H. Torbøl*, N. Nebel; landbrugslærer *E. Konradi*, Ladelund (kasserer); lærer *H. K. Kristensen*, Lunde; fabrikant *N. M. Kromann*, Esbjerg, og gårdejer *S. Alkærsig*, Vejen. Pens. lærer *J. K. Nielsen*, Grindsted, er suppleant. *Alkærsig*, *Kristensen* og *Torbøl* danner redaktionsudvalget (førstnævnte formand).